

Anmeldelser

Harald Baldersheim & Hellmut Wollmann (eds.), *The Comparative Study of Local Government and Politics: Overview and Synthesis*, Opladen & Farmington Hills: Barbara Budrich Publishers, 2006, 135 s., \$ 23.95.

Denne lille antologi er udgivet som led i Budrichs serie om „The world of political science“. Sigtet med serien er at give læseren *up to date* og *state of the art* oversigter over statskundskabens forskellige discipliner. I dette tilfælde drejer det sig altså om studiet af lokalpolitik, som på engelsk er kendt under varierende begreber – *local government studies*, *urban politics*, *subnational political studies* mv. Bogen er skrevet og redigeret af et hold af veteraner på feltet. Det lover godt, men løftet indfries kun delvis.

Bogen er bygget op af fem kapitler om udvalgte overordnede vinkler på lokalpolitik. Det første er skrevet af Michael Goldsmith („From Community to Power and Back Again?“). Det er en bred oversigt over den lokalpolitiske forskning de seneste 40 år. Man lærer meget og imponeres over forfatterens overblik. Men det er et review essay med mere tryk på essay end review. For min smag er der for lidt systematik i gennemgangen. Det eneste inddelingskriterium, som Goldsmith anvender, er tid – 1960'erne, 1970'erne, 1980'erne og 1990'erne. Man sidder lidt tilbage med et indtryk af, at der mere er tale om forfatterens personlige indtryk af forskningens udvikling gennem tiderne end om en systematisk gennemgang af forskningens emner, metoder og resultater. Hertil kommer skønhedsfejl som referencer, der ikke findes i litteraturoversigten. Det er uheldigt i et review essay.

Næste kapitel er skrevet af Susan E. Clarke („Globalisation and the Study of Local Politics: Is the Study of Local Politics Meaningful in a Global Age?“). Her er vi på forskningens forkant. Globalisering er hot. Men hvad har det med lokalpolitik at gøre? Det har Clarke et godt svar på. Lokalpolitik handler også om „tying down global forces“ og „the need to ground or pin down capital and economic activities in particular locales“. Et nyt begreb fødes i denne sammenhæng: „Glocalization“. Clarke starter med en fin redegørelse for litteraturens teoretiske behandling af lokalpolitikens rolle i globaliseringens tidsalder. Fokus er her på tilgange som *world cities* og *the rescaling of urban governance*. Herefter gennemgår Clarke, hvordan globalisering og lokalpolitik kan håndteres i konkrete empiriske sammenhænge. Her redegøres for fire vinkler: Regimeteori, governance, kulturtilgangen og dagsordensstudier. Endelig diskuterer Clarke de særlige udfordringer, som

globaliseringen indebærer for lokalpolitik – terrorisme, integration eller udelukkelse af udlændinge, ulighed og lige demokratisk deltagelse. Alt i alt lærerig læsning.

Peter John har skrevet tredje kapitel („Methodologies and Research Methods in Urban Political Science“). Her er det en solid metodiker, der er kommet til orde. For ham er det kommuner som forskningslaboratorium, der fascinerer. Han fremhæver to særtræk ved lokalpolitiske enheder. Dels er der mange af dem, dels er de præget af nærhed mellem politikere og befolkning i den politiske proces. Det giver særlige metodiske muligheder. De mange enheder kan sammenlignes både inden for og på tværs af lande. Der kan laves solide forskningsdesigns, hvor man i – for samfundsvidenskaberne – usædvanlig grad kan isolere effekten af de enkelte faktorer. Man har også anderledes praktiske muligheder for at komme i dybden med stoffet. Der kan laves statistiske analyser, komparative studier og *single case* analyser. Argumentet er ikke nyt, men det er elegant fremført – og det er svært at være uenig.

Det fjerde kapitel af Vincent Hoffmann-Martinot („The Infrastructure of Research and Academic Education“) er en oversigt over de forskningsmiljøer, datafaciliteter, bogserier og tidsskrifter, der findes internationalt på området for lokalpolitik. Det er for så vidt en fin oversigt. Men er der ikke tale om teknisk bilagsmateriale?

Bogen afsluttes med et kapitel skrevet af de to redaktører („An Assessment of the Field of Comparative Local Government Studies and a Future Research Agenda“). Formålet er at opstille en forskningsdagsorden. Hvilke forhold bør politologiske kommunestudier kaste sig over i fremtiden? Forfatterne indleder med en god diskussion af de institutionelle udfordringer, som kommuner har stået over for de seneste år. Det drejer sig om reformer rettet mod forbedret effektivitet (New Public Management) og klarere placering af det politiske ansvar (bydelsråd, valgsystemer, lokale folkeafstemninger, inter-kommunal koordination i storbyområder m.m.). Forfatterne redegør for forekomsten af disse reformer – ikke bare i Vesten, men også i Afrika, Asien og den tidligere kommunistiske verden. Meget oplysende. Baldersheim og Wollmann argumenter på denne baggrund overbevisende for, at udfordringen for forskningen er at håndtere disse udviklingstræk i analyser, der blander problem- og metodefokuserede tilgange.

Samlet set giver bogen en solid indføring i den særlige politologiske disciplin, som lokalpolitiske studier udgør. Bogen kan anbefales til den, der savner en bredere fundering inden for dette felt. Som sådan retter den sig både mod undervisere og forskere. Alligevel kan man være bekymret for, hvor stor læserkredsen for en sådan bog er. Det er ikke nogen oplagt bog at sætte på pensum i et undervisningsforløb. Den vil heller ikke have den store anvendelse i for-

bindelse med konkrete forskningsprojekter. Dertil er den for bredt anlagt. Tilbage er vist kun et ret smalt publikum.

Jens Blom-Hansen
Institut for Statskundskab
Aarhus Universitet

Olivier Roy, *Den globaliserede islam*, København: Forlaget Vandkunsten, 2004, 221 s., kr. 198,00.

Lars Erslev Andersen, *Den Tabte Uskyld. Verdensorden, Værdikamp, Islamisme*, Odense: Syddansk Universitetsforlag, 2006, 176 s., kr. 188,00.

Siden terrorangrebet på World Trade Center den 11. september 2001 er der i Danmark blevet udgivet i stribevis af bøger om islam og Mellemøsten. Bøgerne – både de oversatte og de danske – har ofte været partsindlæg i den ophedede debat om, hvorvidt islam og demokrati er forenelige størrelse, og hvorvidt nu Mellemøsten kan demokratiseres. De to bøger, som anmeldes her, er ikke polemiske partsindlæg. Forfatterne diskuterer på nøgtern og vidende vis udviklingen i Mellemøsten (Lars Erslev Andersen), og hvordan de islamiske aktører definerer og inkorporerer religionen i Europa (Olivier Roy). De to bøger supplerer hinanden på glimrende vis.

Frankrig har en lang tradition for islamforskning. Det skyldes den franske kolonialisering af Nordafrika, Libanon og Syrien. Politologer, sociologer, etnografer og filologer har i ca. 150 år beskæftiget sig med islam og arabisk kultur i de franske tidligere kolonier. Siden slutningen af 1970'erne er der ydermere blevet publiceret en strøm af bøger om islam i Europa og i Frankrig samt om forholdet mellem religion og sekularisering. I Danmark er det kun de to franske politologer Gilles Kepel og Olivier Roy, der er virkelig kendte. I 1992 blev Kepels banebrydende bog *Gud tager revanche (la revanche de Dieu)*, oversat – kun et år efter dens udgivelse i Frankrig. Men ingen af hans senere bøger er blevet oversat.

Tre bøger af Olivier Roy er derimod blevet oversat til dansk.¹ Det skyldes, at redaktøren af forlaget Vandkunsten, Søren Møller Christensen, i flere år har interesseret sig for Olivier Roys sociologiske analyser af islamismens fremvækst. Det er dog beklageligt, at Roys bog *Vers un islam européen* (1999) ikke er blevet oversat, fordi den danner baggrunden for udviklingen af teserne i *Den globaliserede islam*.

I *Politisk Skakmat* (1992) fremlagde Roy tesen om, at politisk islam i de arabiske lande har spillet fallit, fordi det islamiske statsprojekt i Iran i realite-

ten medførte verdsliggørelse og politisering af islam og ikke islamisering af politikken, hvad der var islamisternes statsprojekt. Siden hen har Roy – med udgangspunkt især i de islamiske bevægelser i Europa – hævdet, at den genislamisering, som har fundet sted siden begyndelsen af 1990'erne, er karakteriseret ved forsøg på at redde islam fra politisering. Det paradoksale ved genislameringen er derfor ifølge Roy, at den skaber betingelsen for adskillelse af politik og religion og dermed for sekularisme. Genislameringen kendetegnes desuden ved individuel tilegnelse af troen. Genislameringen kan tage form af fundamentalisme, som Roy definerer som konservativ respekt for traditioner og loven (*sharia*) eller i form af neofundamentalisme, som er globaliseret og afkulturaliseret. Sidstnævnte kan udvikle sig til at blive radikal fundamentalisme, som benytter sig af voldelige midler. Ifølge Roy vil denne udgave af genislamisering dog forblive marginal, fordi den ingen strategi har.

I *Den globaliserede islam* uddyber og eksemplificerer Roy sin kontroversielle tese om genislamismens (post-islamismens) utilsigtede sekularisme, der udvikler sig i Europa. Han skriver provokerende, at „det ikke er de ‘verdslige’ muslimer, men islamisterne, der er de virkelig aktører bag islams verdsliggørelse“. Det skyldes ifølge Roy, at islamisterne driver religionen ud til det yderste, hvilket bidrager til at løsrive den stadig mere fra politik og kultur. Religion er således for islamisterne en kodeks, et sæt etiske leveregler, der er afkoblet en specifik kultur samt et specifikt lands politik. Deres tro indskriver sig i en afkulturaliserings- og afterritorialiseringsproces. Endvidere er det karakteristisk for islamisten – ligesom det er for andre religioners religiøse – at der sker en individualisering af troen. Den enkelte islamist vælger selv, hvornår og hvordan han/hun vil praktisere og bevise sin tro. Islamisten vil bevise sit personlige engagement. Religionen er dermed blevet privatiseret. Dvs., at den religiøse orientering skifter fokus fra opbygning af en islamisk *stat* til en personlig og åndelig søgen. Roy understreger, at individualiseringen og privatiseringen er vigtige kendetegn ved udviklingen af islamismen. Men privatisering betyder ikke, at religionens praksis bliver usynlig. Privatisering betyder i hans terminologi, at den enkelte selv vælger sin udøvelse og sin fortolkning af islam. Det tilsyneladende paradoks er, at det individuelle valg forbindes med en kommunitarisering af islamismen. Men kommunitarisering og individualisering følges ad ifølge Roy, fordi „born again islamister“ søger trosfæller i et fællesskab, som bekræfter, at de har valgt den rette vej. Men samtidig betyder individualisering af troen en stadig stigende fragmentering af det islamiske projekt.

Styrken i Roys analyse af genislamismens individuelle kommunitarisering og fragmentering er, at han stiller islamisterne på lige fod med andre religioners fundamentalister. Dermed „banaliserer“ han genislamismen.² Roy påviser empirisk, hvordan den postmoderne heterogenitet, kompleksitet, forandring

og konstruktion af hybriditet indgår i de islamiske aktørers praksis. Men bogens vigtigste potentiale ligger i analysen af muligheden af kombinationen af religionens øgede betydning og sekularisme – med eksistensen af en sekulær stat og med en vis adskillelse af religion og politik. Hermed lægger han sig tæt op af Niclas Luhmans tese om samfundets tiltagende funktionelle uddifferentiering. Der er ifølge denne tese ikke tale om en afvikling af religionen til fordel for fx videnskaben, men derimod om, at samfundsformationen er under forandring med dannelsen af forskellige funktionelle subsystemer til følge, en form for arbejdsdeling, hvor religion befinder sig i et subsystem.

Bogen er et vægtigt og provokerende indlæg i diskussionen om islamismens karakteristika. Svagheden ved analysen er, at Roy ikke redegør for definitionen af de anvendte begreber. Han opstiller ikke noget teoriapparat, og læseren efterlades med et noget forvirret indtryk af, hvad verdsliggørelsen og individualisering af islamister i Europa kan betyde for den videre udvikling af genislamiseringen. Roy skriver, at sekularismen ikke har noget at gøre med nyvurdering af dogmerne. Det er religiøsitet, der forandrer sig, ikke religionen. Det vanskelige spørgsmål er, hvorvidt den ændrede religiøsitet også kan ændre forholdet til og fortolkningen af dogmerne. Det spørgsmål besvares ikke i bogen.

Manglen på definitioner af begreber og teorier afspejler sig i Roys skrivemåde. Han skriver rundt om begreberne i cirkulende bevægelser for at indkredse problematikkerne. Det medfører uklarheder og gentagelser, der kan virke lidt trættende på en dansk læser, der ikke er vant til den franske essayistiske skrivestil.

Lars Erslev Andersen fra Syddansk Universitet har i mange år forsket i især terrorisme og amerikansk/europæisk mellemøst-politik og samtidigt i de interne forhold i landene i Mellemøsten. Erslev er i sin bog *Den tabte uskyld. Verdensorden – Værdikamp – Islamisme* ude i et andet ærinde end Roy. Med udgangspunkt i krisen om de danske Muhammed-tegninger vil Erslev analysere „den værdikamp, der finder sted i Mellemøsten og mellem Vesten og Den Islamiske Verden“. Analysen af disse forhold styres af en tilgang, der forbinder områdestudier – *in casu* Mellemøsten – med teorier om, hvordan udvikling, modernitet og international økonomi influerer på en specifik region. Den bedste analyseramme er derfor – ifølge Erslev – en kombination af analytisk universalisme og historisk partikularisme. Derfor kritiserer Erslev blandt andet den tendens, der har været både i USA og i Europa til at anlægge samme analyse af Mellemøsten som af Øst- og Centraleuropa, før sidstnævnte blev EU-medlemmer.

Erslevs analytiske kombination af universalisme og regional partikularisme involverer på det empiriske plan en relevant gennemgang af forskellige teorier om, hvorfor de mellemøstlige stater har vanskeligheder ved at åbne op for en

demokratiseringsproces. Han afprøver disse teoriers begrænsninger på udviklingen i Iran, Irak, Libanon, Saudi-Arabien og Yemen og De Forenede Arabiske Emirater. Denne analyse kobles sammen med USA's mellemøstpolitik. Disse analyser af specifikke lande og af USA's politik munder ud i en analyse af internettets betydning for rekruttering af islamiske terrorister samt af muligheden/risikoen for terrorisme i Danmark. Analysen af internettet kan med fordel læses sammen med Roys sociologisk analyse af internetsider i *Den globaliserede islam*. Erslev er inspireret af Roys analyse, idet Erslev påviser – som Roy gør det i sin bog – at internettet er det perfekte sted for skabelsen af en „virtuel umma“, som illustrerer den igangværende afkulturalisering, nedbrydningen af hierarkier og den globale afterritorialisering. Men hvor Roy primært læser internetsider med henblik på at se sociologiske forandringer i islamisternes adfærd, læser Erslev dem for at analysere islamisternes trusselsopfattelse

Roy fokuserer i sin bog på forandring, hybriditet og forholdet mellem sekularisme og genislamisering. Erslev vil påvise, at der foregår en værdikamp mellem liberale humanister og islamister om grundlaget for orden både globalt og regionalt. Han tenderer dermed mod at polarisere – at fremstille „dem“ mod „os“, selvom han tager højde for en sådan kritik ved at understrege, at „Vesten“ selvfølgelig ikke blot er karakteriseret ved et liberalt humanistisk fortolkningsfællesskab, samt at der ikke er identitet mellem den islamiske fortolkningsverden og den muslimske civilisation. Erslev understreger også, at der sker en omfortolkning af religiøse værdier, så at de tilpasses de historiske forandringer, samfund undergår. Men det gælder ikke for radikale islamister ifølge Erslev. De er stivnet i et lukket univers. Den tolkning af de radikale islamister deler Erslev med Roy. Men problemet er, at læseren får et noget forenklet billede af udviklingsprocesserne i Mellemøsten. Det skyldes, at Erslev ikke er fokuseret på de sociologiske processer, der ændrer de islamistiske aktørers praksis, således som Roy er det.

Roy og Erslev er begge enige om, at terroren i Europa er kommet for at blive. De er begge enige om, at der sker en sekularisering af islamismen. Men de er uenige om, hvordan sekularisering defineres. For Erslev er sekularisering identisk med politisering. For Roy er den afpolitisering, fordi den er karakteriseret ved individualisering og adskillelsen mellem politik og religion. De to kommer dermed til to vidt forskellige resultater ud fra tesen om sekularisering. For Erslev er politisk islam identisk med, at islamisten blander sig i politik. Erslev skriver ikke, at der så dermed er fare for etablering af nye islamiske stater i Mellemøsten. Men det står hen i det uvisse, hvilket projekt de er bærere af. Hvis det er islamisering af samfundene, er Erslev enig med Roy. Men i så tilfælde er der snarere tale om en etisk kodeks for social adfærd – en adfærdsregulering af samfundet uden om staten. Og så er der ikke længere tale om faren for oprettelse af en islamisk stat.

Hvis man vil have noget at vide om sociale ændringspraksisser i Europa, skal man læse Roy. Hvis man vil have en politisk oversigt over udviklingen i udvalgte stater i Mellemøsten, skal man læse Erslev. Hvis man tror på, at en værdikamp på liv og død finder sted, skal man læse Erslev. Hvis man vil læse om en vis grad af „banalisering“ af islam, skal man læse Roy. Hvis man vil lære noget om sekularisme og sekularisering, skal man slet ikke læse nogen af dem. Da skal man gå til eksempelvis Jürgen Habermas, Niclas Luhman og José Casanova.

Noter

1. Olivier Roy (1985, 1991): *Afgbanistan. Islam, politik og modstand*, (1992, 1993): *Skakmat. Politisk islam: et alternativ for de muslimske samfund?*
2. Jf. Olivier Roy og Patrick Haenni (1999). *Le post-islamisme*. Paris: Revue Monde Musulmans et de la Méditerranée.

Ulla Holm

Dansk Institut for Internationale Studier

Ulrich Beck, *Magt og modmagt i den globale tidsalder. En ny global politisk økonomi*, København: Hans Reitzels Forlag, 2006 (2002), 432 s., kr. 398,00, oversat af Henning Vangsgaard

Det er noget af en udfordring, Ulrich Beck stiller os over for i sin senest dansk-oversatte udgivelse *Magt og modmagt i den globale tidsalder*. Det handler om politikens transformation fra en national til en transnational kontekst, og om hvordan samfundsvidenskaberne må gennemgå en tilsvarende transformation for at kunne begribe politikens væsen. Helt præcist handler det om udkastet til en ny kritisk teori, og gennem hele bogen er det da også spændingen mellem analyse og utopisk samfundsforestilling, der står centralt.

Magt og modmagt er første del af en trilogi, som diskuterer globaliseringen med udgangspunkt i de muligheder for genskabelse af politikken, som denne fører med sig. I denne første del af trilogien er omdrejningspunktet primært analytisk, og det centrale tema er, hvordan forskellige former for magt og legitimt herredømme undergraves og udvikles under globaliseringens vilkår. Samtidig tegnes konturerne af den „kosmopolitiske vision“, som udbygges i trilogiens anden del (*Der kosmopolitische Blick oder: Krieg ist Frieden*), mens den tredje del (*Das kosmopolitische Europa*, medforfatter Edgar Grande) understøtter argumentationen med konkrete eksempler.

Bogen er på sin vis bygget op som ét langt argument for installeringen af den kosmopolitiske realisme i såvel politikken som politologien. Indledningen

fungerer godt, både som optakt til den udfoldede analyse, men også i sig selv som en afrundet og kortfattet præsentation af den bærende pointe i bogen. Herefter præsenteres kritikken af det „nationale blik“ og den metodologiske nationalisme, der forhindrer samfundsvidenskaberne i at stille de spørgsmål, der er relevante i dag. Denne pointe er set før, men her sættes den ind i sin analytiske kontekst og får således en større tyngde.

Mere fragmentarisk og sine steder uigennemtrængeligt er afsnittet om den „regelændrende verdensindenrigspolitik“. Her fremlægges de grundlæggende dynamikker, og især fokuseres der på spændingen mellem magt og legitimitet, og mellem vold og ret. Hovedpåstanden er, at globaliseringen afføder et nyt magtstrategisk dilemma, et meta-magtspil, hvor de centrale aktører ikke blot kæmper om magtbalancen, men også i og med denne kamp forandrer de grundlæggende regler for selve spillet. Den centrale pointe er videre, at udviklingen går i retning af en afkobling mellem territorialitet og magt, hvilket betyder, at det politiskes mulighed bliver radikalt forandret.

Herefter udfolder Beck i de næste tre afsnit, som må betragtes som bogens centrale analytiske bidrag, den strategiske spillogik, som udfolder sig interdependent mellem de tre hovedaktører: det globale erhvervsliv, staterne og de civilsamfundsbaseerede bevægelser. Der er, som han skriver, dog ikke tale om „empiriske spilforløb“, men snarere om „handlingsteori med global magt-politisk hensigt“, og således om en principiel og teoretisk analyse. Alligevel har afsnittene om de forskellige strategier den fordel, at analysen bliver både mere konkret og mere systematisk, og således fremtræder den noget mere tilgængelig end resten af bogen. Omvendt må man sige, at analyserne sine steder kører lidt i tomgang, og med de forholdsvis mange gentagelser kunne de næsten 200 siders analyser med fordel have været bedre redigeret.

Det interessante budskab i denne udfoldede analyse er, at alle aktører råder over flere strategier, og at de immanente dynamikker således i bund og grund er kontingente. De globale erhvervsaktører har den fordel, at deres magt i udgangspunktet er deterritorialiseret, samtidig med at de kan agere uden at konstituere sig selv som aktører. Det betyder, at den politik, de globale erhvervsaktører fører, er en ikke-politik, eller en „politik som følgevirkning“. Interessen for de globale erhvervsaktører er liberalisering og overtagelse af de statslige opgaver, hvilket kan gøre dem uafhængige af nationalstatslige aktører. Omvendt er problemet, at de ikke råder over teknologier til at træffe legitime kollektive beslutninger.

Dette legitimeringsunderskud er staternes mulighed, idet staterne råder over det ene magtmiddel at kunne træffe legitime beslutninger. Men forudsætningen for, at staterne kan udnytte dette magtpotentiale, er, at de løsriver sig fra den nationale kontekst. Beck insisterer således igen og igen på afkoblingen mellem forestillingen om politisk styring og forestillingen om nationalstaten

som ramme for retlig regulering. Samtidig fremhæver han, hvordan opnåelsen af autonomi og handlekompetence vis-a-vis de økonomiske aktører forudsætter, at staterne afgiver suveræniteten og indgår i transnationale alliancer. For kun via sådanne transnationale alliancer kan staterne effektivt tilbyde løsninger på de problemer, risikosamfundet præsenterer.

Her er vi så fremme ved en af de mest interessante pointer i bogen, nemlig at politikken må genfødes som transnational politik, og at denne „store politik“ og genoplivelse af utopierne, der påtager sig at ville løse de store globale udfordringer, i sig rummer en afgørende legitimeringskraft. Men samtidig præsenterer denne legitimeringskraft også et nyt problem. Efter kort at have elaboreret på de politologiske og politisk-teoretiske perspektiver af analysen, vender Beck således i afslutningen tilbage til netop denne problemstilling. For samtidig med at den effektive løsning af risikosamfundets globale problemer er den største kilde til legitimitet for staterne i det globale magtspil, så er det også globaliseringens største problem. Der bliver nemlig tale om selvlegitimering, der kan ende som legitimering *uden* demokrati.

Denne selvkritiske indvending er en styrke, men samtidig lader den bogen ende en smule uforløst. For efter at have været taget med på en analytisk tour de force i interdependente dynamikker, strategier og logikker, så ender vi der, hvor den politiske globaliserings trussel mod demokratiet er noget, som vi blot må „imødegå“. Afslutningen afslører hermed Becks problem i forsøget på at præsentere en ny kritisk teori. For det forbliver uklart, hvorvidt argumentet især er analytisk-teoretisk, eller især er normativt-politisk henvendt til et ikke nærmere afgrænset publikum på den transnationale politik scene. Beck insisterer igennem bogen på det første, men ender ofte i det sidste.

Dette hænger givetvis sammen med Becks nærmest hegelianske insisteren på, at „realitetsændring forudsætter perspektivændring“, og at en overgang til et kosmopolitisk blik inden for samfundsvidenskaberne således i sig selv kan bidrage til den politiske udvikling. Samtidig hænger det sammen med den analytisk-teoretiske og meget argumenterende form, der givetvis kunne være styrket væsentligt gennem stringente empiriske analyser. Hvorom alting er, så er det et interessant argument, Beck præsenterer os for, selvom det forbliver uklart, hvilken gyldighedsstatus argumentet hævder for sig selv. Samtidig svæver den selvkritiske pointe angående den politiske globaliserings antidemokratiske dynamikker fortsat i luften. For er det et anliggende udelukkende for den politiske diskussion, eller var det mon også endnu en systematisk analyse værdig?

Gitte Sommer Harrits
Institut for Statskundskab
Aarhus Universitet

Nikolaj Petersen, *Europæisk og Globalt Engagement 1973-2003*, bind 6 i Dansk Udenrigspolitikks Historie, København: Gyldendal, 2004, 661 s., kr. 298,00

Det er et mektig og imponerende verk som her avslutter seksbind-serien om dansk utenrikspolitikk historie. Det må også ha vært et opplagt valg å la Nikolaj Petersen få oppdraget med å fremstille de siste tredve år. I det meste av den perioden han skildrer har han stått helt sentralt i forskningen om dansk utenriks- og sikkerhetspolitikk i den kalde krigen, med det ene ben i statsvitenskapelig teori og det andre ben i faghistorisk metode. Har vi så fått det verk vi hadde grunn til å forvente fra en så erfaren og vel kvalifisert forsker og forfatter?

De tredve år boken omhandler er ingen enkel periode å beskrive og analysere. På det globale plan faller den i to adskilte deler, først de problemfylte 17 år frem til avslutningen av den kalde krigen, og deretter den vanskelige overgangstiden til et nytt sekel – en tid da de fleste tilvante forestillinger om internasjonal politikk måtte revurderes og delvis forkastes. I dansk utenrikspolitikk er også scenskiftene store, fra den grå hverdag som nytt EF-medlem under „euro-sclerosen“ i 70-årene, til Danmarks problematiske periode som fotnoteland i NATO i 80-årene – et vel enestående eksempel på at et land har to ulike utenrikspolitikker på samme tid. Etter avslutningen av den kalde krigen vokser det så frem et nytt og offensivt Danmark på den utenrikspolitiske arena, først i forholdet til EU, og dernest som aktiv deltaker i internasjonale militære operasjoner. Med de ytre forutsetninger som ramme blir alle disse omskifter inngående og detaljert beskrevet i dette omfangsrike verket. Boken åpner med et overblikk over hele perioden, innledet med en karakteristikk av de nye interne vilkår som dansk utenrikspolitikk måtte forholde seg til, fulgt av en oversiktlig gjennomgang av de skiftende ytre omgivelser. Forfatteren fører så leseren med sikker hånd gjennom alle omskifter, og stopper her og der opp for å gi en ikke minst for en utenlandsk leser velgjørende sammenfatning – som for eksempel hans oppsummering av dansk EF-politikk i 70- og første halvdel av 80-årene (s. 91).

Petersen tar sitt utgangspunkt i de tre overordnede målsettinger for dansk utenrikspolitikk som Per Hækkerup formulerte i 1965: Sikring av Danmarks fortsatte eksistens som selvstendig demokratisk nasjon; ivaretagelse av konkrete danske interesser; påvirkning av den internasjonale påvirkning ut fra danske prinsipper, bedømmelser og innstillinger. Disse målsettinger skulle så, stadig ifølge Hækkerup, utspilles – om enn i varierende grad – gjennom de fire hjørnesteiner for politikken, nemlig den nordiske, den europeiske, den atlantiske, og den universelle. Som analytiske redskaper er disse kategorier ikke spesielt originale eller dyptloddende. Men de gjør sin tjeneste som sammenbindende ledetråder gjennom det villniss som dansk utenriks- og sikkerhets-

politikk tidvis fremstår som. For 80-årenes danske sikkerhetspolitikk har imidlertid selv en så kunnskapsrik og klartenkt observatør som Petersen hatt problemer med å skape oversikt og perspektiv. Gjennom det vel 200 sider lange hovedkapittel „Allianse- og integrasjonsdilemmaer 1980-1989“ er 150 sider avgitt til sikkerhetspolitikk. Her tvinges leseren til å vandre både frem og tilbake i kronologien og inn og ut av de danske innenrikspolitiske irrganger. Illustrerende for det politiske kaos er figuren på s. 217, der kryssende ellipser i flere farger markerer de ikke mindre enn fire ulike parlamentariske flertall som kjempet om kontroll over sikkerhetspolitikken i de „traumatiske firserne“: Regjeringsflertallet, det forsvarspolitiske flertall, det atompolitiske flertall, og NATO-flertallet – det hele ytterligere gjennomskåret av de to aksene høyre-venstre og forsvarspositiv-forsvarsnegativ.

Danmarks problemfylte forhold til sikkerhetspolitikken i 1980-årene reflekterer i sterk grad tendensen til at folkeopinionen og Folketinget søker kontroll over de stadig skiftende regjeringers politikk. Svake regjeringer må gjentatte ganger søke kompromiss med de „alternative flertall“ i Folketinget, og Danmark blir i NATO „fotnotelandet“. En i folkesjelen dyptliggende småstats-skepsis til det Nikolaj Petersen har karakterisert som „entrapment“ – å bli tatt på slep inn i en politikk bestemt av større stater og internasjonale organisasjoner som folket egentlig ikke ønsker – gjør seg også gjeldende i Danmarks forhold til Europa og europeisk integrasjon. Med Petersens egne ord: „Som i NATO valgte Danmark også i EF/EU at placere sig på en forsiktig uafhængig linie, der prioriterede national suverænitet højere end en dynamisk udvidelse af samarbejdet.“ (s. 618). Her igjen satt de skiftende regjeringer i klemme mellom opinionen og den organisasjon Danmark var medlem i. Og i store avgjørende situasjoner som EF-pakken (The Single European Act) i 1985-6, Maastricht-avtalen i 1992, og Euro-vedtaket i 2000, måtte regjeringene ty til folkeavstemninger som så gikk imot flertallet i Folketinget. Der ligger en fortettet dramatik i Petersens fremstilling av både de innenrikske forhandlinger om disse sakene og – ikke minst – i de toppmøter i EU hvor kompromissløsninger ble smidd som gjorde det mulig for Danmark å holde fast ved sine fire „forbehold“ overfor unionsborgerskapet, ØMU, EUs forsvarspolitikk, og overstatlige inngrep i rettslige og indrepolitiske saker. Disse omfattende reservasjoner overfor europeiske integrasjonstiltak understreker inntrykket av at Danmarks rolle som „fodslæpende“ i samarbeidet ikke bare gjelder for de første ti år av medlemskapet. På den annen side gir Petersen flere interessante eksempler på at selv et lite land som Danmark kan gjennom dyktig og utholdende diplomati vinne flere seire i kampen for å fremme sine konkrete økonomiske interesser, for eksempel i landbruks- og fiskeripolitikken.

Under hjørnesteinen dansk Europa-politikk hører imidlertid også Danmarks forhold til Øst-Europa. Her fremhever Petersen to saker der Danmark etter

hans vurdering gjorde en skjellsettende innsats. Først i CSCE-prosessen, forhandlingene om sikkerhet og samarbeid i Europa som førte frem til Helsinkiavtaleverket 1975. Forfatteren tillegger her (s. 150-151) Danmark en helt sentral rolle, både som forslagsstiller og som vestlig hovedforhandler for den såkalte „kurv 3“ om det humanitære samarbeid, og gir gode grunner for det. Oppsummerende karakteriserer Petersen sluttakten fra Helsinki som „en pæn succes for dansk diplomati og førte til, at Danmark fremover følte et slags 'ejerskab' til CSCE-prosessen og et ansvar for, at den blev holdt i live.“ Hans forklaring på at Danmark gikk så aktivt inn i prosessen er interessant, og minner sterkt om en annen småstats – Norges – beveggrunner for sitt uhjelpsengasjement med Indiahjelpen i de tidlige 1950-år: „Afspændingen ... kunne bruges til at opsuge noget af den kritik af den officielle sikkerhedspolitik ... Og som et lille land kunne Danmark ikke mistænkes for at ivaretage egne magtpolitiske interesser ...“. Den andre saken der forfatteren tildeler Danmark en sentral rolle, er arbeidet for de baltiske lands innlemmelse i NATO i 1990-årene. Baltikum ble nittiårenes store danske prosjekt, skriver Petersen, et prosjekt „grundlæggende båret af småstatssolidaritet“. I arbeidet for å støtte det tre baltiske land økonomisk og politisk utviklet det seg en viss konkurranse mellom de tre nordiske Østersjølandene Danmark, Finland og Sverige. Men når det gjaldt deres integrering i de sentrale vestlige samarbeidsstrukturer EU og NATO hadde Danmark som medlemsland et klart fortrinn. Bemerkesverdigg var Danmark, som under den kalde krigen var talsmann for en ikke-provokativ vestlig politikk overfor Sovjetunionen, nå i fremste rekke blant dem som var villige til å se bort fra russiske protester mot de baltiske lands assosiering med NATO, i første omgang gjennom Partnership for Peace-programmet.

Dansk bistandspolitikk står i sentrum for Petersens behandling av den tredje av Hækkerups „hjørneste“ – den universelle. En norsk leser vil her raskt nikke gjenkjennende til gjengivelsen av de interne diskusjoner omkring dette problemfeltet. Det gjelder ønsket om å stå i fremste rekke som giverland, reflektert i endeløse debatter om prosenter av BNP eller BNI, samt fordelingen mellom bilateral og multilateral bistand. Og det gjelder ikke minst det stadig tilbakevendende spørsmål om uhjelpens virkning: Har den noen målbar positiv effekt for utviklingslandene, eller er den langt på vei et sløseri med en masse penger? Det er ikke tilfeldig at denne debatten er lik og like intens i Danmark og Norge, siden disse to land fra begynnelsen av 1970-årene har konkurrert om å være best i prosent-konkurransen. Her må jeg korrigere Petersen når han på side 550 opplyser at dansk bistand etter 1983, inntok „en absolut international førerposition, hvad angår bistandens størrelse.“ I følge OECDs utviklingskomite lå Norge klart foran Danmark på prosentbarometeret helt fra 1974 og frem til 1992 (Kfr. Rolf Tamnes (1997). *Oljealder 1965-1995*. Norsk

utenrikspolitikks historie bd.6. Oslo, s. 393). En tilsvarende tvil knytter seg til Petersens opplysning på s. 560 om at Danmark i 1994 ble „det første land i verden“ med opprettelse av et internasjonalt humanitært beredskapskorps. Her synes Norge igjen å ha vært ledende, med etableringen i 1991 av det internasjonale nødhjelpsorganet NOREPS – The Norwegian Emergency Preparedness System.

Den nordiske hjørnestein i Per Hækkerups oppstilling får en relativt beskjeden plass i Petersens fremstilling – ca. 40 sider ifølge sakregistret. Det forundrer ikke, sett i lys av den stadig mer perifere rolle nordisk samarbeid har spilt i perioden. Selv om det ikke betviles at Danmark i de første år som medlem i EF forsøkte å være mellommann og talsmann for nordiske interesser i fellefskapets organer, var det naturlig at hensynet til de andre nordiske land etter hvert måtte sige lenger ned i prioriteringslisten for dansk utenrikspolitikk, under presset fra det stadig mer intensive europeiske samarbeidet. Som Petersen i sin konkluderende sammenfatning av hovedlinjene i dansk utenrikspolitikk uttrykker det: „Det nordiske blev således for en stor dels vedkommende opslugt av det europeiske.“ I sikkerhetspolitikk hadde Danmark i en tidligere periode felles interesser med Norge i atompolitiske og basepolitiske spørsmål i kraft av NATO-medlemskapet. Men disse spørsmål var blitt avklart før Petersens bind tar fatt, selv om de får en viss renessanse i det Petersen kaller „slaget om missilerne“, i problemfeltet kjernevåpenfrie soner, og i spørsmålet om anløp av atommaktenes krigsskip. Her hadde begge land nokså sammenfallende synspunkter. Likevel ble sakene håndtert uten å utløse de helt store konflikter i Norge, der NATO-solidariteten nok ble tillagt større vekt enn hva tilfellet var i Danmark i 80-årene.

Petersens behandling av dansk utenriks- og sikkerhetspolitikk etter den kalde krigen preges naturlig nok av den „aktive internasjonalisme“ som Uffe Ellemann-Jensen ble den første talsmann for. Mest spektakulært får denne sitt uttrykk i dansk militært deltakelse ikke bare under stridighetene på Balkan, dels i FN-regi og dels i NATO-regi, men også i den første Golfkrigen. Mest oppsiktsvekkende var deltakelsen i krigen mot Irak i 1991 med den etter hvert tydeligvis meget anvendelige korvett *Olfert Fischer*. Med seg fikk den det norske kystvaktskipet *Andenes*. Det var riktignok bare med som hjelpeskip, men forfatteren har vennligst tatt inn i boken et bilde der de to ligger ved siden av hverandre, som viser at det norske skipet var „noget større“. Begge skips deltakelse var omstridt i hjemlig opinion, og de holdt seg på relativt trygg avstand fra krigshandlinger.

Det er likevel fra århundreskiftet at dansk internasjonalisme for alvor blir ikke bare aktiv men aktivistisk. Som Petersen uttrykker det, var her det mest bemerkelsesverdige „den fremtrædende rolle, som militære midler nu fik i dansk udenrigspolitik; man har i denne forbindelse talt om en 'militarisering' av

udenrigspolitikken – en tendens, der blev yderligere forsterket efter 11. september“ (s. 428) Siden Petersens bind utstrekker seg helt til år 2003 har forfatteren også måttet beskjefte seg med det ganske radikale omsving i dansk politikk som har manifestert seg under Fogh Rasmussens regjering. Nærheten i tid, og det faktum at denne borgerlige regjering fortsatt sitter ved makten, gjør at man ikke kan forvente en like perspektivrik fremstilling av omsvinget. Dertil kommer at kildematerialet som har stått til disposisjon er blitt mindre rikt, siden gradert statlig arkivmateriale for verket ikke har vært tilgjengelig for tiden etter 1994. Forfatteren måtte derfor nøye seg med en 30 siders forholdsvis journalistisk oversikt over de to siste år av hans periode. Likevel får leseren et klart bilde av det Fogh Rasmussen har kalt et radikalt „oppgjør med den tilpasningspolitikk, der har dominert dansk udenrigspolitik fra nederlaget i 1864 og frem til vore dage.“ (s. 574). Ikke mindre oppsiktsvekkende er Fogh Rasmussen-regjeringens klare identifisering med Bush-administrasjonens verdsett, illustrert ved et to siders farvebilde der Fogh Rasmussen trykker George W. Bushs hånd foran det amerikanske flagg. Som Petersen redegjør for er omveltningen i dansk politikk ikke begrenset til sikkerhetspolitikken. Også i EU-sammenheng representerer den nye regjering en helt annen aktiv og pågående politikk for at Danmarks stemme skal bli hørt, ikke minst til sikring av danske interesser. Dertil kom i 2002 en omfattende såkalt „antiterrorpakke“ med drastiske endringer i et på forhånd forholdsvis strengt utlendingslovverk. Det blir spennende å se hvordan fremtidige danske historikere vil vurdere Fogh Rasmussens regjeringssperiode når den en gang tar slutt.

Hva er det så jeg savner i denne boken? Det er iallfall ikke den nitide gjennomgåelse av de enkelte saker. Den er stedvis overveldende i sin detaljrikdom, noe som selvfølgelig gjør den nyttig som oppslagsbok. Dette balanseres imidlertid av de mange gjennomtenkte og velformulerte oppsummeringer, som faktisk kan leses uavhengig av de faktaspekkede saksgjennomganger. Et stort savn er imidlertid en liste over de utrolig mange regjeringer og regjeringsskifter, med navn på stats- og utenriksministre. Jeg tviler på om selv den opplyste danske leser greier å holde fast på hvem som er hva til enhver tid. En utenlandsk leser kan iallfall ofte drives til fortvilelse over stadig å måtte søke tilbake for å finne ut hvilken regjering som satt ved makten under behandlingen av bestemte saker. Sakregistret på 4,5 sider er tynt og ufullstendig – en uendelig lang rekke med bare sidetall for henvisninger til sosialdemokratiet gir ingen leserhjelp. Sakregistret til Rolf Tamnes' tilsvarende verk i Norsk utenrikspolitikk historie er til sammenligning på 14 sider. Flere illustrative figurer, tabeller og grafiske fremstillinger ville også ha hjulpet.

Et siste ønske henvender seg til hele verket om dansk utenrikspolitikk historie, og treffer derfor redaksjonen mer enn forfatteren av bind 6. Oppstykkningen i seks bind etterlater et sterkt savn av de lange linjer og gjennomgående

temaer i dansk utenrikspolitikkens utvikling. Verkets hovedredaksjon er fraværende, og synes å ha overlatt til det enkelte binds forfatter å bestemme opplegg og gjennomføring. Derved kastes leseren for eksempel fra Lidegaards skildring av perioden 1914-1945 som en dramatisk kamp for Danmarks overlevelse som suveren stat, via Olesen/Villaumes beroligende konstatering av at Danmark i den etterfølgende periode fremstod som „en særdeles kompakt og homogen nasjonalstat“, til Petersens udramatiske diskusjon av forholdet mellom „alliancedilemmaet“ og „integrasjonsdilemmaet“. En sak er Danmarks selv-bilde som utenrikspolitisk aktør. Dette fremstår hos Petersen som klart positivt. Men hva med Danmarks „image“ sett utenfra? Petersen refererer enkelte utenlandske politikeres uttalelser om dansk utenrikspolitikk som preget av neutralistiske tanker, men uten å diskutere dette. Og som vi har sett har Fogh Rasmussen gitt uttrykk for behovet for et oppgjør med en over hundreårig tradisjon med passiv tilpasning til stormaktenes politikk. Er dette bare politikerprat, eller berører dette et dypere og langsiktig småstatsfilosofisk perspektiv, svingende mellom nøytralistisk nostalgi, en global „misjonærimpuls“, og et ønske om „to punch above its weight“ i internasjonal politikk?

Olav Riste
Institutt for Forsvarsstudier

Poul Duedahl, *J.C. Christensen. Et politisk menneske*, København: Gyldendal, 2006, 508 s., kr. 349,00; Peter Ramskov Andersen og Poul Duedahl (udg.), *J.C. Christensen. Dagbøger 1900-1909*, København: Gyldendal, 2006, 495 s., kr. 399,00.

„Om 100 år er alting glemt“ er et uttrykk, som markerer, at det, som forekommer viktig i nuet, egentlig ikke er det i det lange løb, når historiens nådige glemselsslør har svøbt sig om de begivenheder og forhold, der lige nu forekommer så vigtige.

Dagbog fører man jo af mange forskellige grunde, og nogle angiveligt for at sikre, at alting netop ikke er glemt om 100 år. Det siger sig selv, at hvis der er tale om omhyggeligt førte dagbøger af centralt placerede personer med klar-syn og overblik over de begivenheder, de deltager i eller er vidne til, kan det være spændende supplementter til andre kildetyper.

Blandt historikere og andre var det i mange år et dogme, at Venstres stærke mand i årene fra midt i 1890'erne til en gang efter 1. verdenskrig desværre selv havde sørget for, at de dagbøger, man vidste, han havde ført under hovedparten af sin centrale politiske karriere, var blevet brændt umiddelbart efter hans død i 1930. Han havde blandt andet selv talt om det fornuftige i at bruge

kakkelovnen som arkiv – og sagt, at det burde flere gøre – og man vidste, at han selv havde brændt store dele af sin omfattende korrespondance med både politiske sammensvorne og modstandere.

Imidlertid har det nu vist sig, at der i familiens eje var bevaret ikke mindre end 20 små lommebøger – i alt ca. 1.760 sider – fra perioden 1900-09, altså tidsmæssigt sammenfaldende med J.C. Christensens storhedstid som minister og konseilspræsident (statsminister). Rygter har tidligere talt om, at noget i den retning fandtes, men tidligere forsøg på at komme i nærheden af disse dagbøger var forgæves. Men nu har familien altså frigivet de små bøger, og Poul Ramskov Andersen og Poul Duedahl har så udgivet dem i et velredigeret og godt annoteret samlet bind. Dette bind har også en god og oversigtskabende indledning, der kort og klart samler op på periodens historie for alle dem, der ikke lige har den helt present.

Dagbogen har desværre nogle huller – et enkelt af dem er stort og på et vigtigt tidspunkt – men gennemgående kommer indførelserne tæt på hinanden, så risikoen for ubevidste forglemmelser er nok beskednen. Det er svært at vide, hvem dagbogen er „skrevet til“ – J.C. Christensen selv som støtte for en erindringsbog, efterslægten, eventuelt en senere biograf? Måske er den bare skrevet som hjælp til at holde fast i dagens mange begivenheder og indtryk, ud fra J.C. Christensens klare oplevelse af at være en central aktør i en betydningsfuld periode i landets historie.

På trods af huller og overspringelser er dagbøgerne fascinerende læsning, som bedre end noget andet, jeg har læst om J.C. Christensen, giver indtryk af en kompleks personlighed – naiv og troskyldig på nogle punkter (og ikke kun i forholdet til P.A. Alberti), snedig og beregnende på andre – et gudfrygtigt magtmenneske, som somme tider viser sine følelser, men som også lægger vægt på – selv i dagbogen – at vise sig som en, der kan kontrollere tingene – samtidig med, at det naturligvis er Guds vilje, at det skal gå, som det går.

Poul Duedahl – historiker fra Aalborg – har så ydermere skrevet en biografi, der med fuld udnyttelse af dagbøgerne, men suppleret med meget andet materiale, placerer mennesket og politikerens J.C. Christensen i den politisk-historiske sammenhæng, hvor han hører hjemme. Det er der kommet en spændende, velskrevet og godt illustreret bog ud af, som giver et solidt bidrag til at forstå, hvad det var for en kæmpemæssig politisk og arbejdsmæssig indsats, der lå bag den vestjyske skolelærers indsats for at sikre, at de ting, der menneskeligt og politisk betød noget for ham, omsider kunne blive anerkendt. At man så samtidigt får et godt indtryk af samspillet mellem det, der i en anden tids og en anden fagligheds sprog er blevet betegnet som henholdsvis *vote seeking*, *policy pursuit* og *office seeking*, er kun en behagelig tillægsgevinst.

J.C. Christensen – som regel udtalt I.C. Christensen, men altså skrevet med J (for Jens) – blev født i 1856. Redegørelsen for hans beskedne baggrund, hans

ikke særligt imponerende uddannelsesforløb på Gedved Seminarium og hans første år som landsbylærer giver et interessant billede både af datidens levevilkår blandt almindelige mennesker i Vestjylland og af en af de politikertyper, som kom til at præge dansk politik i årene efter 1870'erne, hvor Venstre – længe forgæves, til dels selvforskyldt på grund af sine mange interne gruppedannelser – forsøgte at få del i den magt, man mente tilkom Folketingets største parti.

J.C. kom selv i Folketinget i 1890, valgt i Ringkøbing-kredsen, hvor han sad fuldstændig urokkeligt (som regel valgt uden modkandidat), til han selv valgte at stoppe ved valget i 1924. Hans arbejdsevne og organisatoriske talent – og det forhold, at Chresten Berg, den gamle stærke Venstre-leder, døde i 1891 og efterlod et magttomrum – bidrog til, at J.C. hurtigt fik en placering som en helt central figur i Venstre, hvor han som leder af de såkaldte *bergianere* ikke var til at komme uden om. Forfatningskampen lakkede mod enden, men det storpolitiske forlig i 1894 mellem Højre og de moderate dele af Venstre skabte ikke den politiske afklaring – og heller ikke Estrups øjeblikkelig afgang – som man havde håbet.

I den situation gjorde J.C. en imponerende indsats for at sikre, at det valg, der skulle holdes senest i foråret 1895, kunne blive det endelige opgør med forligspartierne, og resultatet blev da også en markant valgsejr, der dannede grundlaget både for samlingen af store dele af Venstre – under navnet Venstreformpartiet – og for at J.C. kunne få posten som formand for Finansudvalget, som blev hans magtbasis indtil den første venstreregering omsider kunne dannes efter Systemskiftet i 1901.

Historikere, politologer og statsretslærde diskuterer fortsat betydningen af Systemskiftet i 1901: Blev parlamentarisme egentlig indført her, og hvis ja, hvad ville det så egentlig sige? Var det eventuelt kun starten på en proces, der først blev helt afsluttet, da den (negative) parlamentarisme blev indskrevet i grundloven i 1953? Både J.C.'s dagbøger og Duedahls biografi giver et vigtigt bidrag til en bedre, mere præcis forståelse af de første led i denne proces.

Allerede hoffets valg af statsminister i 1901 – så at sige på Venstres vegne – viser jo, at det var ret uklart, hvad en moderne parlamentarisme egentlig skulle indeholde. Kongens rolle i forbindelse med en mulig regeringsomdannelse i 1904 og hans engagement i regeringsskiftet i begyndelsen af 1905 – hvor J.C. blev konseilspræsident – demonstrerer ligeledes, at parlamentarismeforståelsen kun langsomt var under udvikling, både ved hoffet og i partierne. Det er også tydeligt, at de fleste var af den opfattelse, at en regeringsleder skulle have sit flertal i Folketinget i orden (og ikke bare ikke have et flertal imod sig), hvilket kom tydeligt til udtryk i forbindelse med begivenhederne omkring J.C.'s tiltræden som konseilspræsident (i januar 1905), der blev kompliceret af, at de såkaldte „rebeller“ – som snart efter blev til Det radikale Venstre – ønskede at

holde den nye konseilspræsident fast på Venstres gamle forsvarspolitiske synspunkter. J.C. ville have frie hænder også i den forbindelse, og han gennemtvang en form for tillidsafstemning om sin regeringserklæring i Folketinget. Den afstemning vandt han, og spørgsmålet er, om Danmark ikke dermed var vej til at indføre positiv parlamentarisme? Det er i den forbindelse også værd at notere sig, at de ministre, der var folketingsmedlemmer, faktisk afholdt sig fra at stemme, hvilket naturligvis bidrog til afstemningens principielle karakter.

Allerede i 1906 mistede regeringen sit flertal ved årets folketingsvalg, men J.C. Christensen havde ikke lyst til at gå af. De moderate ville imidlertid ikke betingelsesløst agere støtteparti for regeringen, og herudfra udviklede sig så forestillingen om, at det var nok, at en regering ikke havde et flertal imod sig. Den passede til situationen med en regering med oppositionspartier til begge sider, og derfor kunne J.C. Christensen trygt regere videre. Men selvom han altså havde set, hvorledes man kunne videreudvikle sin parlamentarisme-forståelse efter, hvad den aktuelle situation gjorde muligt, betød det langtfra, at faste forestillinger om de rette relationer mellem monarken og partierne i forbindelse med regeringsafgang og -dannelse havde fæstnet sig. Det så man i forløbet efter Albertis afgang, hvor Frederik VIII mente, at han var i sin gode ret til at blande sig, da udenrigsministerens ønske om at fratræde fremkaldte endnu en regeringskrise, også selvom flertalsforholdene i Folketinget var uændrede. Dagbogen og Duedahls biografi giver altså gode muligheder for at fortsætte diskussionen om parlamentarismeforståelsen på et mere kvalificeret grundlag, end vi tidligere har haft.

Pladsen tillader ikke at tage andre temaer op, men det skal dog alligevel nævnes, at de to bind også giver gode muligheder for at udbygge forståelsen af monarkens af de fleste politikere accepterede ret til at blande sig, og det ikke mindst i udenrigs- og forsvarspolitiske emner før ændringen af grundlovens § 18 i 1915 og oprettelsen af Det udenrigspolitiske Nævn. Grundlovsspørgsmålets behandling i årene før 1915 og forløbet af hele genforeningsspørgsmålet – herunder også Påskekrisen i 1920 – er andre temaer, der gennemgås grundigt og overbevisende, også selvom der ikke fremlægges meget nyt.

En biografi samler sig i sagens natur om den biograferede, som må være i centrum af fremstillingen. Det er også tilfældet her, og det er, som det skal være: Man føler, at man får god og redelig besked, oven i købet i den politisk centrale periode og nu med et anderledes solidt kildegrundlag end i de tidligere, noget panegyriske J.C. Christensen-biografier.

Hvordan var så J.C. Christensen, hvad er biografens endelige dom? Duedahls afsluttende diskussion er måske lidt meget på den ene side og på den anden side, også selvom det må have været svært at sammenfatte karakteren hos et menneske, der rummede så mange facetter. J.C.'s mange politiske modstan-

dere så i ham inkarnationen af politisk, kulturel og menneskelig indsnævret-
hed og småskårethed. Den kulturkløft, som det også var udtryk for, var J.C.
Christensen helt opmærksom på, og han på sin side så tilsvarende mange af
sine politiske modstandere og deres åndsfæller som opblæste og letfærdige, i
nogle tilfælde også som direkte samfundsnedbrydende. Her er dagbøgerne
meget værd, for de giver indtryk af at være uden meget af den rævesnu forstil-
lelse, som J.C. ellers ofte blev bebrejdet.

Duedahls samlede vurdering kommer dog nok frem i det afsluttende citat,
hvor en konservativ folketingsmand sagde, at en forhandling med J.C. Chri-
stensen med det uigennemskuelige smil var som en forhandling med en søn af
en jysk studehandler. Og, slutter Duedahl sit store værk, „... det var jo netop,
hvad han var“.

Jørgen Elklit
Institut for Statskundskab
Aarhus Universitet

Modtagne bøger

- Andreasen, Uffe, *Diplomati og globalisering – En introduktion til Public Diplomacy*, København: Museum Tusulanums Forlag 2007.
- Ankersborg, Vibeke, *Kildekritik i et samfundsvidenskabeligt perspektiv*, København: Forlaget Samfundslitteratur 2007.
- Bendaña, Alejandro; Heiene, Gunnar; Jones, John Y. (eds.), *Global Justice – The White Man's Burden?*, Bergen: Fagbokforlaget 2007.
- Bourdieu, Pierre, *Den praktiske sans*, København: Hans Reitzels forlag 2007.
- Bredsdorff, Nils, *Islamisme, Shari'a og Ret. Undersøgelser af forholdet mellem politisk islam og menneskerettigheder*, Roskilde: Roskilde Universitetsbibliotek.
- Carlsson, Ulla; Helland, Knut (eds.), *Media Structures and Practices. As Time Goes by... Studies and Reflections from a Scandinavian Horizon*, Göteborg: Nordicom 2007.
- Clemmesen, Kåre; Henriksen, Per, *Økonomi – principper, praksis og perspektiver*, København: Forlaget Columbus 2007.
- Dawkins, Richard, *Illusionen om Gud*, København: Thaning & Appel 2007.
- Den Jyske Historiker*, På sporet af staten. Dansk statsdannelse mellem middelalder og enevælde, nr. 116 juni 2007.
- Den ny verden – tidsskrift for internationale studier*, Menneskerettighederne – brugt og misbrugt, 39. årg. nr. 4 august 2007.
- Den ny verden – tidsskrift for internationale studier*, Tommestok og tryllestav, 40. årg. nr. 1 september 2007.
- Den ny verden – tidsskrift for internationale studier*, Globaliseringens blinde vinkler, 40. årg. nr. 2 oktober 2007.
- Fonn, Birgitte Kjos (red.), *Internasjonal politikk nr. 2, årgang 65*, Oslo: Norsk Utenrikspolitisk Institutt 2007.
- Hvidt, Nanna; Mouritzen, Hans (eds.), *Danish Foreign Policy Yearbook 2007*, København: Danish Institute for International Studies 2007.
- Høybye, Anne; Buchhave, Brit; Lund, Martin; Wagner, Signe (red.), *Politisk spin*, København: Akademisk Forlag 2007.
- Jørgensen, Henning; Madsen, Per Kongshøj (eds.), *Flexicurity and Beyond – Finding a new agenda for the European Social Model*, København: Jurist- og Økonomiforbundets Forlag 2007.
- Kirchhoff, Hans; Rünitz, Lone, *Udsendt til Tyskland – Dansk flygtningepolitik under besættelsen*, Odense: Syddansk Universitetsforlag 2007.
- Lippert-Rasmussen, Kasper og Ryberg, Jesper (red.), *Født og forbliver lige og frie? Om diskrimination og etik*, København: Museum Tusulanums Forlag 2007.

- Litvinenko, Aleksandr; Felsjtinskij, Jurij, *De sprænger Rusland i luften – Putins regime og den nye KGB-terror*, København: Høst & Søn 2007.
- Nielsen, Peter, *Produktion af viden – en praktisk guide til samfundsvidenskabelig metode*, København: Nyt teknisk forlag 2007.
- Rasmussen, Finn, *Massemedier og politisk kommunikation*, København: Forlaget Columbus 2007.
- Statsvetenskaplig tidskrift 2007/1*, Lund: Studentlitteratur 2007.
- Vallgård, Signild; Krasnik, Allan (red.), *Sundhedsvæsen og sundhedspolitik*, København: Munksgaard Danmark 2007.
- Villadsen, Jeppe, *Det støjende samfund – På besøg i ytringsfrihedens kampzone*, København: Museum Tusulanums Forlag 2007.

Abstracts

Asbjørn Sonne Nørgaard

Political Science: Witch Craft or Craftmanship? – Standards for Good Research

Prolific scholarly debate on theoretical and empirical issues in the social sciences presupposes a shared understanding of the standards of good research. The article aims to establish such an understanding. The purpose of political science is to expose, understand and explain the part of social behavior that is determined by contextual inducements and impulses knowing that not all behavior is unimaginative and structurally determined. Good political and social science begin by asking two questions: What do we (already) know? What are we to learn? Research question and theory are fundamental, and all subsequent discussion of method and research design is about subjecting one's prejudices and expectations to the toughest possible test. The key question in testing is – how do we know?

Lotte Bøgh Andersen and Viola Burau

Comparative Research in Political Science

Comparative research can be defined as the analysis of a limited number of cases, where the main aim is to identify and explain the similarities and differences among cases in a systematic way. In political science comparative research includes both comparison across countries and comparison within individual countries. The aim of the present article is to outline and illustrate how best to design and conduct comparative research, so as to maximize the explanatory potential of the comparative approach. The article uses both „the classics“ in comparative research and recent studies in comparative research to examine the key approaches to and principles of comparison. More specifically, the article introduces the context oriented and the variable oriented approach to comparative research. The two approaches are equally useful, but differ in terms of the basis for explanation and the challenges when undertaking comparative research. One is based on a thorough analysis of a social phenomenon and its context, whereas the other puts the causal relationship between variables on center stage. In one, the challenge is to capture meaning and the complexity of context; in other the challenge is to clearly identify which variable influences the dependent variable. However, the two approaches have in common that theory has to guide the analysis and that the cases have to be chosen with care.

Søren Serritzlew

Experiments in Political Science: Why, When, and How?

Experiments are based on the same logic as many other methods in political science. The ideal way to study the effect of an independent variable is to ensure that it varies systematically while other variables are held constant. The special characteristic of experiments is that the researcher not only is able to observe and measure the variables; he controls how they vary. This means that experiments can help alleviate tough problems with control for irrelevant variables, with measurements and with endogeneity. This article explains when experiments are useful and even necessary, and provides advice on how experiments can be carried out.

Simon Calmar Andersen

Multilevel Models: An Introduction and an Example

In the social sciences data is often hierarchically structured. In that case multilevel models provide better statistical estimates than Ordinary Least Squares-models. At the same time multilevel models enable researchers to use the data structure to examine issues of substantial interest. To illustrate this, data on exam scores of Danish students is used. These data are structured in three hierarchical levels: students in schools in municipalities. A multilevel approach is used to examine whether differences at the political level, the municipalities, are significant, and whether some municipalities make a difference to students with different socio-economic status. Finally, reference is made to supplementary literature on the statistical and practical concerns involved in the use of multilevel models.

Peter Dabler-Larsen

Qualitative Method: Status and Problems

Qualitative research methods are of great importance in political science and are widely used, but the term itself is unclear and renders a number of issues debatable. Qualitative research methods operate with a flexible design, as the most important conceptual categories of a study cannot be specified in advance. Based on this definition it is clear that no particular paradigmatic or political agenda can claim a monopoly on qualitative methods. The relation between qualitative and quantitative methods is characterized by competitiveness as well as a division of labor. To improve the quality of the presentation of qualitative data, three rules are suggested: authenticity, inclusion and transparency. Qualitative methods can contribute substantially to causal analysis. Qualitative methods are especially productive with regards to the understanding of meaning phenomena in societies, of the complexity of social processes, and of the constructed, dynamic character of social reality.

Om forfatterne

Asbjørn Sonne Nørgaard, professor i statskundskab på Syddansk Universitet og tilknyttet Center for Velfærdsstatsforskning. Forsker blandt andet i forholdet mellem stat og interesseorganisationer, velfærdsreformer, politiske beslutningsprocesser, administrative institutioner og arbejdsmarkedspolitik. Teoretisk såvel som empirisk spænder hans interesser vidt. Hans seneste bog er lærebogen *Demokrati, magt og politik i Danmark* (sammen med Peter Munk Christiansen). E-mail: ano@sam.sdu.dk

Viola Burau, Dipl.-Soz., ph.d., lektor i offentlig politik ved Institut for Statskundskab, Aarhus Universitet. Har beskæftiget sig, mest fra et komparativt perspektiv, med en række problemstillinger i forhold til velfærdspolitikker og styring af professioner. Har inden for disse områder samt inden for komparativ metode publiceret internationalt. Blandt de seneste publikationer er bøgerne *Governing Home Care* med Hildegard Theobald og Robert H. Blank (Edward Elgar) og den anden udgave af *Comparative Health Policy* med Robert H. Blank (Palgrave). E-mail: viola@ps.au.dk

Lotte Bøgh Andersen, ph.d., adjunkt i offentlig forvaltning og metode ved Institut for Statskundskab, Aarhus Universitet. Forfatter til ph.d.-afhandlingen *Offentligt ansattes strategier* og til artikler om offentligt ansattes adfærd med specielt henblik på betydningen af deres professionelle normer og økonomiske incitament (blandt andre praktiserende læger, tandlæger, folkeskolelærere, pædagoger og forskere). E-mail: lotte@ps.au.dk

Søren Serritzlew, ph.d., lektor i offentlig forvaltning ved Institut for Statskundskab, Aarhus Universitet. Forfatter til ph.d.-afhandlingen *Offentlig budgetlægning i et institutionelt perspektiv* og til artikler om blandt andet økonomiske styringsinstrumenter, forhold i den kommunale sektor, strukturreformen og koalitionsdannelse. E-mail: soeren@ps.au.dk

Simon Calmar Andersen, ph.d. fra Institut for Statskundskab, Aarhus Universitet, på et projekt om vanskelighederne ved og mulighederne for en politisk-administrativ styring af skolesystemet (se „Styring gennem autonomi? Et

forskningsprojekt om politisk styring af de danske skoler“, *Politica*, 38. årgang, nr. 4, 2006). E-mail: Simon.calmar@gmail.com

Peter Dahler-Larsen, ph.d., professor på Institut for Statskundskab, Syddansk Universitet. Er forfatter til *At fremstille kvalitative data* (Syddansk Universitetsforlag, 2002). Ved siden af kvalitativ metode er hans vigtigste forskningsområde evaluering, hvor han har udgivet bøgerne *Den Rituelle Refleksion*, *Evalueringskultur – et begreb bliver til* og *Kvalitetens beskaffenhed*. E-mail: pdl@sam.sdu.dk

Til omslaget: Statskundskabens metoder

Asbjørn Sonne Nørgaard

Statskundskab: heksekunst eller håndværk?

Lotte Bøgh Andersen og Viola Burau

Komparativ forskning i statskundskaben

Søren Serritzlew

Det politologiske eksperiment

Simon Calmar Andersen

Multilevel-modeller: en introduktion og et eksempel

Peter Dahler-Larsen

Kvalitativ metode: status og problemer

Anmeldelser